

ПРОГРАМАТА НА НЕОФИТ РИЛСКИ ЗА СТАРОЗАГОРСКИТЕ УЧИЛИЩА

Нейчо Кънев

Стара Загора – 6000 ,България

NEOPHYTE RILSKI PROGRAM FOR SCHOOLS STAROZAGORSKI

Neycho Kanev

Stara Zagora-6000, Bulgaria

Abstract

In internal contents of large public processes in the 19th century stands struggle for educational self-reliance.

In 1841 in Stara Zagora is openly secular school. Local notable want it to grow to a higher level. Prominent educators from the city, Alexander Exarch and Zachary Princely, told the European national education programs. For Their implementation Stara Zagora leaders are turning to the Patriarch of the Bulgarian teachers - West University. Before arriving in the city, he sent a letter which outlines program to develop into Stara Zagora schools. Because of the opposition of the Greek teachers, his stay is only 18 days.

The basis of all subsequent school changes its stand the ordained.

Keywords: *Enlightenment movement, Stara Zagora schools, national programs, notable in the city's letter Neophyte Rilski.*

Твърде често, когато преминавам през коридорите на Историческия музей в Стара Загора, наблюдавам галерия от образи, дело на майстори от края на 19-и и началото на 20-и век. От стените ме гледат остроумни и интелигентни лица, които славим заради приноса им към просвещението през по-миналия век. Страстите им изострят сетивата и изобретателността на тогавашното общество и затова днес ги свързваме с основната цел на нацията – българската независимост.

Гледам ли тези одухотворени изображения, пропътували през времето, неволно ми се иска да зърна портрета на Неофит Рилски – наставникът на новобългарското учителство, талантливият енциклопедист и вгълбен учен. Не разполагаме дори с копие на най-известния му художествен образ от Захарий Зограф. Достатъчно е да разгърнем страниците на пропитите с академичен дух “Спомени” на Атанас Тр. Илиев или да прочетем съкровениите редове за старозагорското просвещение на Даскал Атанас Ивановите “Чърти из живота...”, за да разберем, че Неофит Рилски е близък на старозагорци. Да не забравяме, че великият художник, създал своето творение през 1838 г., е усещал тътена на борбата за духовна независимост /История на България, т. 5-и, 1985: 292,293, 417-419/. Сред тази революция на духа Неофит е в центъра. До известна степен, той е заобиколен от редица личности, които ревностно следват и обогатяват заветите на Паисий Хилендарски, Петър Берон и Васил Априлов. Тези хора се отличават с душевна свобода, която трудно се поддава на подреждане, поради което търсим техните заслуги според дълбочината на въздействието им върху българските умонастроения през

народността на 19-и век.

Ако само за миг изключим местните радатели като хаджи Господин Славов, Иванчо Стоянов и дори изпълнителите на просвещенските дела – учителите /Буюклиев и съавт., 1966: 51-57; Бояджиева, 2011: 10-28/, ще попаднем на неповторимото въздействие на други двама изтъкнати старозагорци, които предизвикват и вдъхновяват кипящата жизненост на възрожденската нация и в частност на старозагорското общество. Те получават солидно образование в чужбина, и установяват трайни връзки с научния свят на Европа. По-късно Захарий Княжески и Александър Екзарх стават представители на двете най-силни течения на външно влияние върху просветното движение – източното и западното.

Две години преди забележителната програма за новобългарска просвета и всеобщо образование, записана в “писмогласието“ на Неофит Рилски до старозагорските “градоначалници”, се появява вълнуващият Мемоар на Ал. Екзарх до великитесили /1843, 23-и ян./. Крайният вариант на документа включва граждански свободи, политическа и национална обособеност. Обучението на младите българи в западните университети трябва да включва: “лекарство”, “земеделство”, “търговство”, “художества и рукоделства”. В писмо от 23-и септември 1845 г. англичанката Маргриция Лоудон, възхитена от страстната отдаденост на Ал. Екзарх, пише: “българите искат образование така силно, колкото англичаните златото, а французите удоволствия ...“ /Откъс от писмото ѝ вж. у Аяров, Кънев, Ганева, 2004: 54/.

В настроенията на патриотично съревнование, след Мемоара на парижкия център, Одеският политически кръг също иска да тласне българите напред според Паисиевите завети за духовна и народностна независимост. В Одеса на църковните борби Захарий Княжески посвещава специален трактат, пропит изцяло от прозренията на Васил Априлов. В последната глава на своя ръкопис хаджи Захарий разработва широка програма за просветно и културно въздигане на своя народ, която се превръща в смисъл на целия му живот /Кънев, 2008: 65-96/.

Да се победи невежеството и да се върви напред, е непосредствена задача. Просветната самостоятелност е борба за модерно образование и въздействие върху обществото. Този двустранен процес е силно изявен и във възрожденска Стара Загора. Потулен в сянката на Габровското училище /1835 г./ остава опитът на акционерното дружество в града да въздигне сграда за новобългарско училище, открито през 1833 г., но просъществувало кратко /Илков, 1908: 161-162/. В светлината на Паисиевите и Петър Беровновите предначертания се излъчват организатори и попечители на новото светско училище, открито на 1-и март 1841 г. В основата на двете училища се откроява любородната дейност на един и същ просветител – Даскал Атанас Иванов. С помощта на Ал. Екзарх, хаджи Господин Славов и Иванчо Стоянов той въвежда

Белланкърстерската или взаимоучителната метода на преподаване, която усвоява при Неофит Рилски и в Румъния. Константин Фотинов в своето “Землеописание” отбелязва: “Училищата станали две - едното елиногреческо, а другото българско”. Старозагорци се вълнуват и от идеята на писателя и будителя, през 1842 г. в града да се открие гимназия. /Това желание на Фотинов не се осъществява до Освобождението./

Имено, в това време на безпределни надежди и илюзии, на културни настроения и търсения, може да открием, че политическите пристрастия създават две противостоящи градски общества много различни едно от друго. Като предтеча на следосвобожденските либерали и консерватори, още тогава, преди изграждането на Старозагорската българска църковно-училищна община /1849 г./, те заявяват своите предпочитания за надмошцие и в това обществено представителство – градските училища /Кънев, Филипова, Димитрова, Василева, 1999: 11 и сл./. Все пак, надделява неутолимото желание за просвета на старозагорското гражданство.

Предстоят важни промени. Еленчанинът Иван Момчилов създава прочутата “Даскалоливница”, в която по подобие на Свищовското, Габровското и Копривщенското училище, класното обучение е по-горна степен на преподаване и усвояване на знания /История на България, т.5-и 1985: 15 и много други заглавия/.

Мирна наглед сцена, но трудно разрашима. Отвъд обсегът на взаимоучителните преобразования, предстоят нови задачи. Сътворява се нещо ново, но след откровението на писаното слово. В своята бележита “Българска граматика“ Неофит Рилски заявява, че “училищата са потребни колкото и черквите“ /Илиев, 1926: 67/. Той вече е изградил истинска “Държава на духа“. Сигурно трудно ще открием романтична страст или себеобсебеност дори и в поетичните му опити. По-скоро у тях той отстоява ясни политически убеждения. Достатъчно е да прокараме поглед върху стихотворението му “Описание... знаменитого турецкаго Хатишерифа“, за да се убедим в зримата истина на кипящите политически борби /Аяров и съавт., 2004: 200/. Така че, старозагорските интелегенти и нотабили откриват в негово лице универсалния човек, страстно отдаден и убеден в изблиците на просветителството, като водеща политическа амбиция.

Битката по въпросите за езика и образованието намира своите превъплъщения и отражение в писмата на почти всички български общини до Неофит Рилски. Те са истинско знамение на един неподправен и продължителен разговор и поради публицистичната им насоченост са неделима част от възрожденската литература /Стоянов, 1959: 262-265/.

Междувременно Ал. Екзарх и Зах. Княжески засилват още повече желанието за централно българско училище в Стара Загора. Тази атака върху съзнанието се излива в поредица от писма до Неофит Рилски – Патриархът на тогавашното българско учителство /Илиев, 1926: 43,64/. Вероятно началото на преписката е отбелязано още на 8-и юни 1842 г., но

особено е настойчива през 1845 г.

В своето “писмогласие“ до “старозагорските градоначалници” Неофит говори за “пришествието“ си в града, което е възможно след 1-и март идната година /т.е. 1846 г./. Малкото, което може да се изтръгне от тези редове, е несигурността на писмовните връзки и и откровението в мислите и чувствата на градските “ревнителите“ за просвета. Съдбата на двете мъжки училища силно ги вълнува. Затова, според рилският монах, те помежду си трябва да постигнат “общербратствено и единомишлено съгласие“. Преди всичко, той иска да знае на кои езици да води обучението на “любезните им чада“. Неговите предпочитания са към “словенски язык” без да се пребрегват “елинския и простогреческия”. Това мигновено въздействие е насока към “по-нужните за обществения човечески живот“ като “аритметика, география, физика, хронология, история и прочия”, за които може да се “захванат здраво”. /Христов, Генчев, 1969: 149-151/.

Донякъде програмното писмо на Неофит от 8-и ноември 1845 г. може да се допълни чрез отговорите на старозагорските първенци. Преговаря се по цялостна програма за организирането и прилагането на класното образование и обединението на училищата в града под ръководството на общ /главен/ учител. Без изблици на човешка слабост и чувствени видения, но с грижа за неотложните обществени дела, е писмото от 3-и февруари 1846 г., подписано от старозагорските чорбаджии и учители х. Илю, Н. А. х. Стоенчев, х. Христофор, Минчо х. Гергев и Петко Цветков. Молбата им Неофит да се услови за учител е подкрепена и от съгласието им да изплащат годишно възнаграждение от 600 гроша, както подобава на ръководител на старозагорските училища. Следва бързо развитие на поредица от събития. На 1-и март Неофит Рилски се освобождава от секретарската и учителската служба в Рилския манастир и на 19-и април 1846 г. е учител в старозагорското Акарджанско мъжко училище. Отсяда в Синайския метох “Света Катерина“ в близост до черквата “Свето въведение Богородично”. Летописците и след тях учените отбелязват, че неговия престой е само 18 дни. Наклеветен от гърчеещия се учител Андоначки Сюрмели той получава заплашително писмо от Търновския гръцки владика. Завръща се в Рилската обител /Аяров и съавт., 2004:78-79/. През есента на същата 1846 г. отново го питат какво може да се направи, за да се върне в Захра. С присъщия си спокоен тон Патриархът ги приканва да модернизират сградите на училищата и да ги снабдят с нужните потребности /Илиев, 1926: 64/. Патилата в Стара Загора го подтиква да се отдаде на книжовна дейност, с която обогатява българската култура до смъртта си през януари 1881 г. /Генчев и съавт., 1988: 459-460/.

Тази малка училищна епопея може да се подкрепи и с други доказателства от хладните исторически хроники. Тя е част от подвига на народните будители, в който основателно се вписва името на Неофит

Рилски. Без тяхните прозрения и практическата насоченост на програмите за образование, едва ли щеше да се изгради българската възрожденска интелигенция. Тя пренася през годините нужните знания и спомага за промяната на националното съзнание, без което е немислимо Българското освобождение. По-късно като “строители на съвременна България“ същите хора определят много от посоките и развитието на възкресената българска държавност, просвещение и култура.

ЛИТЕРАТУРА:

Аяров, 2004: Аяров ,Иван, Кънев,Нейчо,Ганева,Невена. Възрожденска Акарджа и Стара Загора. Стара Загора, 2004, с. 54, 78-79,200.

Буюклиев, 1966: Буюклиев, Христо и съавт.. История на Стара Загора. С.,1966 ,с.51-57 /Очеркът за просветното дело и училищата във възрожденска Стара Загора/.

Бояджиева, 2011: Бояджиева,Любка.Стара Загора благословена с духовност и красота. Стара Загора,2011 ,с. 10-28 / Очеркът за просветното дело в града през Възраждането/.

Генчев, 1988: Генчев,Николай и съавт. Българска възрожденска интелигенция. Енциклопедия. С., 1988, с. 459-460.

Илиев, 1926: Илиев Атанас Тр. Спомени. С., 1926, с. 43,64,67,422.

Илков, 1908: Илков,Димитър. Принос към историята на град Стара Загора. Пловдив, 1908, с. 161-162.

История, т.5-и,1985: История на България, т.5-и. С., 1985, с. 292.293,417-419.

Кънев и съавт., 1999: Кънев, Нейчо, Филипова, Лилия, Димитрова, Светла, Василева, София. 150 години община Стара Загора. Документална летопис. 1849-1999. Стара Загора, 1999, с. 11 и сл..

Кънев, 2008: Кънев, Нейчо. Градът през епохата на османското владичество и Възраждането /очерк/. В: Стара Загора 8000 години. Велико Търново ,2008, с. 65-96.

Стоянов, 1959: Стоянов, Маньо. Българска възрожденска книжнина. С., 1959, с. 262-265.

Христов, Генчев, 1969: Христов,Христо, Генчев, Николай. Българско възраждане. Христоматия по история на България.ч.2-ра. С., 1969, с. 149-151.